

Kronika

ROKSANDA NJEGUŠ, STOLICE NA KIŠI

Književnost

Na straneh Sodobnosti kdaj pa kdaj sicer zabeležimo izid kake zanimive knjižne novosti avtorjev iz drugih republik, vendar, zavedamo se, odločno premalo, da bi lahko bralci izluščili iz takšnega pisanja vsaj skromno informacijo o bistvenem v literarnem dogajanju zunaj Slovenije. Tako je vsak tak zapis nujno, vsaj v določenem smislu, naključen, v bralčevi zavesti brez ustrezne primerjalne možnosti.

S takšnimi občutki je obremenjeno tudi pričujoče razmišljanje o novem romanu »Stolice na kiši« Roksande Njeguš od trenutka, ko sem knjigo odložil in se mi je v vtis o prebranem začela vtrinjati misel, da bi to delo, vsaj kot informacijo, predstavil tudi našim bralcem.

Za poznavalce slovenske književnosti je Roksanda Njeguš še posebej dragoceno ime. Že vsa povojna leta izpričuje posebno pozornost, lahko bi rekli: posebno ljubezen do slovenske literature, saj je doslej prevedla in objavila okrog petdeset naslovov slovenskih avtorjev od Cankarja do najmlajših in se je kot prevajalka z uspehom preizkusila domala v vseh vrstah, v poeziji, prozi, dramatik in strokovni literaturi. V dobršni meri je prav njena zasluga, da se je vrsta slovenskih avtorjev ne samo pojavila s tem ali onim delom na srbohrvaškem knjižnem trgu, temveč tudi uveljavila, utrdila kot vrednost, ki zasluži širšo pozornost javnosti in se upravičeno vključuje, bi dejali, v jugoslovanski prostor.

Morda se prav zaradi te nepretrgane vezanosti na slovensko literaturo, ki ji posveča pretežni del svojega časa, Njeguševa sorazmerno poredkoma oglašča s svojo izvirno dejavnostjo, tako je najnovejši roman »Stolice na kiši« šele tretje njeno prozno delo. In ta

ugotovitev je lahko že tudi ena od poti, ki nas pripelje k samemu jedru njenega pisanja: k neki globlji, izkustveno preverjeni, moralno poudarjeni angažiranosti, ki preveva vse njeno pisanje. Povsem očitno je torej, da se srečujemo z avtorico, ki ji pisateljstvo ni poklic v smislu bolj ali manj uspešnega razdajanja talenta, ampak predvsem intimna potreba po izpovedi, po javnem soočenju svojega osebnega izkustva, pri čemer je nujno ves čas v ospredju medsebojna soodvisnost med osebnim in družbenim, med intimnim in zgodovinskim, med osebno stisko in družbeno realiteto, ki je po svoje tudi stiska v krčku nekega razvoja, sredi dilem neke poti.

To dvojno raven pripovedi in izpovedi je mogoče sprejemati tudi skozi celoten roman »Stolice na kiši«: na ravni družbe je to pričevanje o poti »najbolj preizkušane« generacije, ki se je v letih neposredno pred drugo svetovno vojno ovedela, da bo morala zgodovinsko preizkušnjo, kakršnakoli že bo, preusmeriti v revolucijo in potem breme te revolucije nositi predvsem na svojih plečih, s trdnim, prvinski veri podobnim prepričanjem, da bo potem, po zmagoviti revoluciji, vse drugače, dobro, pravično. In tudi za ta »potem«, za obdobje neposredno po zmagi narodnoosvobodilne vojne in revolucije, se ta generacija čuti odgovorna, požrtvovalnost boja prenaša v delo, še zmerom je asketsko žrtvujoča se, hkrati pa iz dneva v dan vse bolj ranljiva za nove in nove nerazumljive neizbežnosti življenja, ki jim je hkrati ogrožena priča in povzročiteljica. Simbol te muke in nemoči je prizor, po katerem je roman tudi naslovljen: vojni in revolucionarni »vzor«, ki se je vse do tega trenutka, »zvest višjim ciljem«, komaj še zavedal sebe in svojih potreb, se zdaj, spremenjen v funkcionarja, brez pomisleka odloči, da zmeče na dež stole in jih zamenja z novimi, in to v

času popolnega pomanjkanja vsega, tik po vojni, še zmerom sredi revolucionarnega vrenja, ko tudi njegovi tovariši še spijo po pisarnah in sta streha nad glavo in še tako skromno ležišče že sama po sebi veliko bogastvo. Gre torej za tisti nenadni premik v mišljenju in čustvovanju, ko dosejanja idealiteta nenadoma klecne pred novo realnostjo življenja, ki se najprej pokaže kot past, kot nečedno dejanje, kot amoralen odmik od nečesa, ki je bilo vse do tega trenutka najdragocenejše, pa se je zdaj tako usodno zamajalo.

Oblika romana ja avtobiografska, zagotovo je tudi pretežni del dogajanja v njem avtobiografski, vendar avtorica to avtobiografičnost ves čas uravnoveša v meje literarne oblike, kajti v sami izpovedi-pripovedovanju je vendarle v ospredju *generacija*, tisti najbolj vznemirljivi del njene usode, ko začne spet razpadati na posameznike, in sicer prav v trenutku, ko se zdi, da so strnjene vrste najbolj smiselne, potrebne in, povrh vsega, zlahka uresničljive.

Roman se konča s situacijo, ki bi lahko izpričevala totalno razočaranje: generacija razpade, revolucionarni zanos in nekdanji požrtvovalni aktivizem se naglo umikata pred vsakršno obliko »novih možnosti« (karierezem, politične kombinacije, trgovske spretnosti), razpade, ne brez simbolike, tudi najintimnejša zveza, zakon med glavno junakinjo in njenim bojnim tovarišem, zakon, ki naj bi temeljil ne samo na ljubezni, ampak tudi na istosti političnih nazorov in revolucionarne izkušnje. In vendar je vtis, ki ga zapusti branje romana, docela nasproten: iz celotnega besedila, iz vseh stisk, skozi katere mora glavna junakinja s svojo generacijo ali sama, veje naravnost epsko trdna vera v prav takšno pot, ki pripelje človeka od študentske revolucionarne romantike prek boja, smrti in vsakršne preizkušnje do velike streznitve prav na prag popolnega zloma, vendar z nezastrtim občutkom, prehaja tudi na bralca, da je bila ta pot družbe, generacije in posameznika v njej prav po človeški plati, zaradi ne-

prestanih preizkušenj, stisk, tragedij in vsega hudega, nekaj velikega, vrednega. Morda celo: to veliko, vredno se iz časa, razmer in dogodkov vse bolj seli v človeka, v njegov intimni svet, v njegovo zavest. Vse bolj ga napolnjuje spoznanje, da je, preprosto povedano, vzdržal, ko bi bilo človeško pasti, se umakniti, pobegniti, in da bo prav zaradi takšne izkušnje vzdržal tudi zdaj, na pragu popolnega zloma svoje intime. To seveda ni avtoričin sklep, njena pripoved se izteče v docela brezobzirni iztreznitvi, ki dopušča samo še zavest o prehojeni poti, vendar dostojanstvo, ki je vso to pot osmišljalo, je tista sicer nenapisana, a vseskozi navzoča etična podstat romana, ki se kot glavni vtis dotakne tudi bralca. Pravzaprav predvsem njega. Roman ima polno bodice na razne majhne in velike ponigliivosti našega življenja prvih povojnih let, vendar te bodice ne bodo v abstraktno telo družbe ali v megleno podobo časa, zmerom se razkrivajo kot realni odnosi, kot intimna človeška izkušnja, kot trpko spoznanje, kot boleče zaporedje iztreznitvenih krčev, gre torej za bodice, ki bodo bolj v koreninah kot s svojo konico. Roman torej nima podante, nima sklepnega sporočila, ni, tudi v pozitivnem smislu, tendenčen, zato je njegova poglobljena zanimivost v atmosferi, ki jo ustvarja, v podrobnostih in pripetljajih, ki so v ogledalu časa največkrat nepomembni in zanemarljivi, vendar pa bistveno določajo človeka.

Roman ima seveda tudi izrazito in bogato fabulativno razsežnost od predvojnega revolucionarnega gibanja do strahot vojne, raznih peripetij med zavezniki v Italiji, kamor je prek partizanske baze v Bariju prišla tudi glavna junakinja, pa do nemirnih prvih povojnih let, ko so se stvari, na emocionalni in spoznavni ravni, začele dokončno zapletati in trgati vse tanjšo kopreno nekaterih iluzij generacije, ki jo avtorica večkrat in s posebnim poudarkom imenuje skojevška. Lahko bi jo parafrazirali in zapisali: v eni svojih pomembnih plasti je roman tudi skojevška kronika, pisana skozi intimno posameznikovo izkušnjo.

Ciril Zlobec